

Yazar/Author
Recep AYHAN*

Makale Adı/Article Name

1888 Tarihli ve 36067 Numaralı Evkaf Defterine Göre Siirt Vakıflarının Mülk Varlığı

Property Asset of Siirt Waqfs According to Waqf Book Numbered 36067 and Dated 1888

ÖZ

İslâm dünyasında önemli bir yeri olan vakıflar Osmanlı Devleti'nde de etkin olmuş ve devletin hemen her alanında faaliyet gösteren bir müessese haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde vakıflar toplumsal, ekonomik ve kültürel hayatın en önemli unsurlarından birini oluşturmuştur. Birçok Osmanlı şehrinde cami, medrese, çeşme ve han gibi yapılar kurulan vakıflar aracılığıyla faaliyetlerini uzun bir süre devam ettirmiştir. Vakıfların ayakta kalmasında gelir kaynaklarının önemli bir payı bulunmaktaydı. Bu gelir kaynakları arasında dükkân, arsa, tarla, han, hamam, hane, bağ ve bahçe gibi taşınmaz mülkler yer almaktaydı. Bunlardan elde edilen gelirler sayesinde vakıflar işleyişlerini kesintisiz bir şekilde sürdürme imkanı bulmuştur. Siirt, incelenen dönemde birçok vakfın bulunduğu bir Osmanlı şehriydi. Şehirde cami, mescit, medrese, çeşme, kuyu ve han gibi yapılara ait vakıflar mevcuttu. Şehirdeki bu vakıflar için gelir sağlayan çok sayıda taşınmaz mülk vardı. Siirt'teki vakıfların mülk varlığına ilişkin bilgi veren kaynakların başında evkaf defterleri gelmektedir. Bu defterlerden biri 1888 tarihli ve 36067 numaralı evkaf defteridir. Defterde Siirt vakıflarının isimlerinin yanı sıra vakıflara ait mülkler ve bu mülklerin bulunduğu yerler de kaydedilmiştir. Çalışmada bu defterden istifade ile Siirt'teki vakıfların mülk varlığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Vakıf, Mülk Varlığı, Evkaf Defteri.

ABSTRACT

Waqfs, having a crucial place in Islamic world, were efficient in Ottoman State; and they became institutions performing activities in every field. Waqfs became one of the most significant elements of social, economic and cultural life in Ottoman State. In many Ottoman towns, buildings such as mosques, madrasas, drinking fountains and hostelries continued their activities for a long time through waqfs. Income sources played important roles in their survival. Among these were shops, lands, hostelries, baths, houses, vineyards and orchards. Thanks to the income obtained from these properties, waqfs found an opportunity to conduct their activities uninterruptedly. Siirt was an Ottoman town where there were many waqfs during the period investigated. In the town, there were waqf buildings such as mosques, masjids, madrasas, drinking fountains, wells and hostelries. There were many immovable properties providing income for these waqfs. Waqf books are primary sources providing information about property asset of waqfs in Siirt. One of these books is waqf book with number 36067 date 1888. In this book, estates of waqfs and their places also their names are recorded. Benefitting from this book, in this study, it was aimed to exhibit the presence of property asset belonging to waqfs in Siirt.

Keywords: Siirt, Waqf, Property Asset, Waqf Book.

Giriş

İlk yerleşimi M.Ö. 3000’li yıllara kadar uzanan Siirt, Anadolu ile Mezopotomya’nın kesiştiği bir alanda kurulmuştur (Özgen ve Karadoğan, 2009: 62-63; Alkan, 2017: 57). Siirt, stratejik konumu ve doğudan batıya uzanan geçiş yolları üzerinde bulunması nedeniyle tarih boyunca birçok devletin egemenliği altına girmiştir (Azimli, 2007: 127; Demlikoğlu, 2018a: 41). Hz. Ömer zamanında Müslümanların hakimiyetine giren (Darkot, 1997: 620) Siirt, 11. yüzyılın başlarında Mervanilerin, 1085 yılından itibaren de Selçukluların kontrolüne geçmiştir (Paydaş, 2007: 134-135). Selçuklulardan sonra Siirt’te Artuklular, Moğollar, İlhanlılar, Celayirliler, Timur Devleti, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safeviler hüküm sürmüştür. Siirt ve çevresi 16. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti’nin topraklarına katılmıştır (Tuncel, 2009: 173-174).

16. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti’nin idari yapısına dahil olan Siirt, 19. yüzyılın ilk yarısında Diyarbakır eyaletine bağlı bir kaza idi (Yılmazçelik, 2014: 199; Baykara, 1988: 117). Siirt, 1853 yılında Kürdistan eyaletine bağlı bir sancak olarak kayıtlarda yer almıştır (Devlet Salnâmesi [DS], 1269/1853: 74). 1864 Vilayet Nizamnamesi ile idari yapıda eyaletlerin yerine vilayetlerin kurulmasının (Karal, 2011: 153; Ortaylı, 2018: 62; Çadircı, 2013: 252) ardından Siirt sancağı, yeni oluşturulan Diyarbakır vilayetine bağlanmıştır (DS, 1285/1868: 186-187). 1879’da ise idari yapıdaki değişiklik doğrultusunda Bitlis vilayeti kurulmuş (Tuncel, 1992: 227) ve Siirt, 1880 yılında bu vilayete bağlı bir sancak olmuştur (Ayhan, 2022: 104).

Bu tarihten itibaren Bitlis vilayetinin idari sınırları içerisinde yer alan Siirt sancağı, 1888 yılında Eruh, Rıdvan, Şirvan, Garzan ve Pervari kazalarından oluşmaktaydı (DS, 1305/1888: 47-48). 1890 yılında Rıdvan kaza statüsünden düşürülmüş ve merkez kazaya bağlı bir nahiye haline getirilmiştir (DS, 1307/1890: 640). Şehir, 1892 yılında sancak itibarıyla batıdan Diyarbakır vilayeti, doğudan Van vilayeti ve Hakkari sancağı, kuzeyden Bitlis vilayeti, güneyden ise Mardin sancağına bağlı olan Cezire ve Midyat kazaları ile sınırdı. Merkez kaza itibarıyla ise doğudan Pervari kazası, batıdan Garzan kazası, güneyden Botan Nehri’nin güney tarafında bulunan Eruh kazası ve kuzeyden de Şirvan kazası ile çevrilmişti (Bitlis Vilayet Salnâmesi [BVS], 1310/1892: 231).

Siirt, incelenen dönemde birçok dini ve sosyal yapının yanı sıra çok sayıda taşınmaz mülkün bulunduğu bir şehirdi. Şehirde 1875 yılında 4 cami, 33 mescit, 729 dükkân, 7 hamam, 4 han, 5 fırın, 2 kahve, 1 boyahane, 149 arsa, 16 su kuyusu, 12 çeşme, 2.246 bağ, 34 bahçe, 862 tarla, 162 boyalık, 6 mera ve 2 incirlik bulunmaktaydı (Diyarbakır Vilayet Salnâmesi, 1292/1875: 156). 1892 yılında ise Siirt merkez kazada 46 cami ve mescit, 15 medrese, 15 kütüphane, 3 tekke ve zaviye, 4 han, 10 hamam, 750 dükkân, 3 değirmen, 8 fırın, 5 kahvehane ve 3 boyahanenin bulunduğu kayıtlara yansımıştır (Polat, 2006: 183). Görüldüğü üzere Siirt sancağında çok sayıda taşınmaz mülk mevcuttu. Aşağıda Siirt sancağındaki vakıfların mülk varlıklarına bakıldığında bu mülklerden birçoğunun şehirdeki dini ve sosyal yapılar için vakfedildiği anlaşılmaktadır.

Arapça bir kavram olan vakıf kelimesi (Öztürk, 1983: 27) sözlükte, “engelleme, durdurma, alıkoyma; duruş, durma, kımıldamama; ayırma...” gibi anlamlara gelmektedir (Parlatır, 2011: 1775). Vakfın terim anlamı ise bir malın, sahibi tarafından dini, hayri veya içtimai bir amaç için ebediyen tahsis edilmesidir (Günay, 2012: 475). Vakfın çoğuluna evkaf adı verilmiştir. Vakfeden kişiye vâkif, vakfedilen şeye ise mevkuf denilmiştir (Pakalın, 1993: 577). Yardımlaşma temeline dayanan ve sosyal dayanışmanın en eski hukuki müesseselerinden biri olan (Kazıcı, 2014: 11) vakıf, 8. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın sonlarına kadar İslâm ülkelerinin toplumsal, ekonomik ve kültürel hayatında önemli bir rol oynamıştır (Yediyıldız, 2012: 479). İslâm dünyasında, özellikle de Osmanlı Devleti’nde yaygınlık kazanan bu müessese, günümüzde devletin görev

alanına giren birçok vazifeyi üstlendiği için toplum ve ferd hayatının hemen her alanında oldukça etkiliydi (Özcan, 2017: 116-117). Vakıflar belediye, sağlık, sosyal yardım, sosyal güvenlik, eğitim ve öğretim gibi pek çok alanda hizmetlerde bulunmuştur (Kazıcı, 2014: 26-27).

Birçok alanda hizmetlerde bulunan vakıfların umumi masraflarını ve çalışanların ücretlerini karşılamak için düzenli bir gelire ihtiyaçları vardı. Bunun için vakıf kurucusu tarafından taşınır ve taşınmaz mallar vakfedilmekteydi. İslâm dünyasının hemen her yanında faaliyette olan vakıfların sunmuş olduğu hizmetlerin sürdürülebilmesi için han, bedesten, dükkân, hamam, kahvehane, değirmen ve fırın gibi mülk varlıklar bağışlanmıştır. Vakıfların ayrıca bağ, bahçe ve bostan gibi gelir sağlayan tarım mülkleri de bulunmaktaydı (Yediyıldız, 2012: 484; Bayartan, 2008: 164). Cami, medrese, tekke-zaviye, kütüphane, aşevi, hastane vs. hayır müesseseleri ile vakıflara bağlı bayındırlık hizmetlerinin görülmesi, tamir ve bakımı veya gerektiğinde yeniden inşası için gerekli olan masrafları temin etmek amacıyla gelir getiren bütün kalemler “vakıf akar”¹ olarak adlandırılmıştır. Vakfedilen bu mülklerden elde edilen gelirler vakıf giderlerinin karşılanmasının yanı sıra vakfın idaresi ve hayır işlerinin gerçekleştirilmesi için de önemli bir yere sahip olmuştur (Özcan, 2017: 122).

Vakıflara ait mülkler hakkında bilgi sunan kaynakların başında evkaf defterleri gelmektedir. Bu kayıtlar ait oldukları şehirde yer alan vakıfların isimlerinin yanında vakıflara ait mülkler ve bu mülklerin bulunduğu yerler hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Çalışmaya konu olan evkaf defteri T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde (BOA) EV.d. koduyla ve 36067 numarasıyla kayıtlıdır. Arşivde 20 Rebiülevvel 1306/24 Kasım 1888 tarihiyle kayıtlı olan bu defter, 17 poz ve 16 sayfadan oluşmaktadır. Defterin ilk 14 sayfasında vakıfların mülk varlığı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Siirt’te bulunan vakıfların isimlerinin yanı sıra bu vakıflara ait mülklerin neler olduğu “*nev’i akar ve emlak*” başlığı altında defterde yer almıştır. Defterde mülklerin bulunduğu yerler de kayda geçirilmiştir. Ayrıca vakıflara ait mülklerin “*mülk numarası*” ve “*umum evrak numarası*” da defterde kaydedilmiştir.

1. Cami Vakıfları

Defterde 3 cami vakfının bulunduğu belirlenmiştir. Bunlar şehir merkezindeki Ulu Camii (Câmi-i Kebîr) ve Sûk Camii Vakıfları ile Siirt’e tabi Halenze köyünde yer alan Câmi-i Kebîr Vakfı idi. Aşağıda bu cami vakıflarının mülk varlığına ilişkin bilgiler verilmiştir.

1.1. Siirt Ulu Camii (Câmi-i Kebîr) Vakfı

Anadolu’nun en eski camilerinden biri olan Siirt Ulu Camii’nin kim tarafından ve hangi tarihte yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir (Seçkin, 2006: 300). Selçuklu devri mimarisinin Anadolu’daki örnekleri arasında yer alan (Bizbirlik, 2002: 85) Ulu Camii, Irak Selçuklu hükümdarı Muğisüddin Mahmud tarafından 1129 yılında onartılmıştır (Uluçam, 2012: 113; Aslanapa, 1991: 3). 1260 yılında Cizre hâkimi Selçuk atabeylerinden El-Mücahid İshak tarafından yapılan onarım esnasında ise camiye bazı ilaveler yaptırılmış ve yeni gelir kaynakları vakfedilmiştir (Atalay, 1946: 40; Bizbirlik, 2002: 85-86). 16. yüzyılda Ulu Camii Vakfı’nın dükkân, bağ, bahçe, hamam ve hane gibi gelir getiren mülkleri mevcuttu (Demlikoğlu, 2018a: 43). İncelenen dönemde Nazif Mahallesi’nde bulunan (BOA, EV.d, No. 36067: 5) Ulu Camii, günümüzde Karakol Mahallesi’nde yer almaktadır.

¹ Akar kelimesi ev, dükkân, tarla, bağ ve bostan gibi para getiren mülk anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2015: 24).

Bulunduğu Sokak/Yer	Mülkün Çeşidi	Bulunduğu Sokak/Yer	Mülkün Çeşidi
Hamed Hatuni	1 dükkân, 1 arsa	Sütud Mağarası	1 boyalık
Molla İsmail	2 arsa, 1 hamam, 1 hane	Pırerke	1 tarla
Seyyid Bekir	1 arsa	Şeyh Kasım	1 tarla
Yeni Hamam	1 arsa	Şeyhü't-Tayyar	1 bağ
Hüseyin Ağa	1 tarla, 1 arsa	Şeyh Saad	6 tarla
Kazgancılar (Kazancılar)	5 dükkân	Rabisi	8 tarla
Tekkeçiler	4 dükkân	Termil Pınarı	5 tarla
Bakkallar	7 dükkân	Kasr-ı Âkür	2 tarla
Arasa Çarşısı	5 dükkân	Kasr-ı Cüveyni	5 tarla
Helvacılar	1 dükkân	Gınacı	1 tarla
Çubukçular	1 dükkân	Gırberaz	1 tarla
Abacılar	3 dükkân	Veta Şeyh	3 tarla
Kasaphane	3 dükkân	Şikeftâ Maran	4 tarla
Er'ol	1 bağ	Veta Garis	1 tarla
Bostan-ı Vezi	1 bağ	Şemas Bahçesi	4 tarla
Burc	1 tarla	Re'sü'l-gara	1 bağ
Re'sü'l-meydan	1 bağ	Mâ-i Beydak	1 bağ
Bostan-ı Şeyh	1 tarla	Bedestan	1 dükkân
Şeyh Osman	1 tarla	(Yeri belirtilmemiş)	1 bağ

Tablo 1. Siirt Ulu Camii Vakfı'nın Mülk Varlığı (1888)

Kaynak: (BOA, EV.d, No. 36067: 5-6).

Tablo 1'de de görüleceği üzere Siirt Ulu Camii Vakfı'na ait çok sayıda taşınmaz mülk bulunmaktaydı. Vakfa ait taşınmaz mülklerin büyük bir kısmı dükkân ve tarlalardan oluşmaktaydı. Nitekim 1888 yılında vakfın mülkü olan 46 tarla ve 31 dükkân vardı. Dükkân ve tarlaların dışında vakfın 7 bağ, 6 arsa, 1 hane, 1 hamam ve 1 boyalık mülkü mevcuttu. Vakfın 1888 yılındaki toplam mülk varlığı 93 idi.

1.2. Çarşı Camii Vakfı

Çarşı Camii, 1265 yılında Silvan Artukoğullarından El Melikü's-Salih Nâsirüddin Mahmud tarafından yaptırılmıştır. Camiyle ilgili bu bilgiyi veren bir kitabe mevcuttu. Ancak bu kitabe 1939 yılında ana caddenin açılışı sırasında kaybolmuştur. Çarşı Camii'nin içerisindeki hücrede Eş-Şeyh Hasan Askeri adında bir zat medfundur. Bundan dolayıdır ki kimi kayıtlarda caminin adı Asakir (Atalay, 1946: 42) veya Askeri olarak geçmiştir. 16. yüzyılda Asker Mescidi olarak kayıtlarda adı geçen vakfın o dönemde dükkân, hamam ve bağ gibi taşınmaz mülklerden gelir elde ettiği anlaşılmaktadır (Bizbirlik, 2002: 247-250). Çarşı Camii, incelenen dönemde Şeyh

Halef Mahallesi'nde yer almaktaydı (BOA, EV.d, No. 36067: 4). 2003 yılında yeniden inşa edilen cami, Hacı Abdülhakim Sancak Çarşısı Camii adını almıştır.

Bulunduğu Sokak/Yer	Mülkün Çeşidi	Bulunduğu Sokak/Yer	Mülkün Çeşidi
Kazancılar	5 dükkân	Mekleu'l-hil	1 bağ
Tekkeçiler	20 dükkân	Şeyh Hasan	1 tarla
Arasa Çarşısı	13 dükkân	Rabisi	3 tarla
Helvacılar	6 dükkân	Kasr-ı Âkûr	2 tarla
Çubukçular	19 dükkân, 1 arsa	Gıncaci	1 tarla
Hınta (Buğday) Pazarı	1 dükkân	Gırberaz	1 tarla
Kasaphane	2 dükkân, 1 arsa	(Yeri belirtilmemiş)	1 dükkân
İplik Pazarı	1 dükkân		

Tablo 2. Çarşısı Camii Vakfı'nın Mülk Varlığı (1888) **Kaynak:** (BOA, EV.d, No. 36067: 4-5).

Tablo 2'ye göre 1888 yılında Çarşısı Camii Vakfı'na ait 79 taşınmaz mülk bulunmaktaydı. Vakfa ait mülklerin büyük bir kısmı dükkânlardan oluşmaktaydı. Vakfa bağlı dükkân sayısı 68'di. Dükkânların dışında vakfın tarla, arsa ve bağ gibi taşınmazlardan oluşan 11 mülkü daha vardı. Bunlardan 8'i tarla, 2'si arsa, biri de bağ idi.

1.3. Halenze Köyü Câmî-i Kebîr Vakfı

Siirt'e tabi olan Halenze köyü Câmî-i Kebîr Vakfı'nın 1888 yılında birçok taşınmaz mülkü bulunmaktaydı. Vakfın Çarşısı Caddesi'nde yer alan 6 dükkânı vardı. Dükkânların dışında vakfın mülk varlığı arasında 33 bittim, 7 tarla, 1 bağ ve 1 çalılık mevcuttu. Vakfın 1888 yılındaki toplam mülk varlığı 48 idi (BOA, EV.d, No. 36067: 11).

2. Mescit Vakıfları

Defterde 17 mescit vakfının olduğu belirlenmiştir. Bunlardan 10'u şehir merkezinde, 7'si ise şehre bağlı köylerde bulunmaktaydı. Aşağıda bu vakıfların mülk varlığı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Nebi Mescidi Vakfı

Mescidin yapım tarihi ve kurucusu bilinmemektedir. 16. yüzyıla ait kayıtlarda Nebi Mescidi Vakfı'nın dükkân, hane, bostan ve bağ gibi taşınmaz mülklerden gelir ettiği anlaşılmaktadır (Bizbirlik, 2002: 226-227). Nebi Mescidi Vakfı incelenen dönemde Siirt merkez kazada Re's Mahallesi'nde bulunmaktaydı. 1888 yılında vakfın 11 taşınmaz mülkü vardı. Vakfın mülk varlığının büyük bir kısmı farklı mevkilerde yer alan tarlalardan oluşmaktaydı. Tarlaların sayısı Gıncaci'de 1, Veta Şeyh'te 1, Veta Garis'te 1 ve Şemas Bahçesi'nde de 5 olmak üzere 8'di. Tarlaların dışında vakfın 2 dükkânı ve 1 arsası mevcuttu. Dükkânlardan biri Kazancılar Sokağı'nda, diğeri de Kayseriyye Mescidi Sokağı'nda idi. Vakfa ait arsa ise Katırcı Hasan Sokağı'ndaydı (BOA, EV.d, No. 36067: 11).

2.2. Şeyh Ferec Mescidi Vakfı

Şeyh Ferec Mescidi Vakfı'nın 1888 yılındaki mülk varlığı tarla ve dükkânlardan oluşmaktaydı. Vakfın Kuyumcular Çarşısı Sokağı'nda 1, Abacılar Sokağı'nda da yarım dükkânı vardı.

Dükkânların yanı sıra vakfın biri Şeyh Hasan mevkisinde diğeri de Şeyh Saad adlı yerde olmak üzere 2 tarlası bulunmaktaydı. Vakfa ait toplam mülk sayısı 4'tü (BOA, EV.d, No. 36067: 11).

2.3. Hıdıru'l-Ahdar Mescidi Vakfı

Hıdıru'l-Ahdar adlı ibadethane incelenen defterde mescit olarak kaydedilmesine rağmen bazı kayıtlarda cami olarak da yer almıştır. Bu ibadethanenin kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. İbadethanenin içindeki hücrede Hz. İsa'nın havarilerinden Yahova'nın yattığı (Atalay, 1946: 43) rivayet edilmiştir. İbadethane, 1929 yılında onarımdan geçirilmiş ve bu onarım sonrasında adı Cumhuriyet olarak değiştirilmiştir (Çelik, 2019: 216). Hıdıru'l-Ahdar Mescidi'ne ait vakfın 1888 yılında 2'si dükkân, 3'ü bahçe, 2'si tarla ve biri de boyalık olmak üzere toplamda 8 taşınmaz mülkü vardı (BOA, EV.d, No. 36067: 10).

2.4. Şeyhü'l-Üryan Mescidi Vakfı

Vakfın 1888 yılındaki taşınmaz mülklerinin büyük bir kısmı dükkânlardan oluşmaktaydı. Vakfa ait dükkân sayısı 14'tü. Dükkânların dışında vakfın taşınmaz mülkleri arasında 5 tarla ve 1 arsa bulunmaktaydı. Vakfın toplam mülk varlığı 20 idi (BOA, EV.d, No. 36067: 9).

2.5. Ayndurra Mescidi Vakfı

Ayndurra Mescidi Vakfı'nın 1888 yılındaki taşınmaz mülk sayısı 13'tü. Bunların büyük bir kısmı tarlalardan oluşmaktaydı. Vakfa ait tarla sayısı 8 idi. Tarlaların dışında vakfın 1 hane ve 4 dükkânı vardı (BOA, EV.d, No. 36067: 9).

2.6. Süveyka Mescidi Vakfı

Süveyka Mescidi 19. yüzyılın ikinci yarısında Siirt merkez kazada Süveyka Mahallesi'nde yer almaktaydı (Ayhan, 2022: 189). Süveyka Mescidi Vakfı'nın 1888 yılındaki taşınmaz mülkleri dükkân ve tarlalardan oluşmaktaydı. Vakfın 11 dükkân ve 3 tarlası bulunmaktaydı (BOA, EV.d, No. 36067: 8).

2.7. Şeyh Davud Mescidi Vakfı

Mescidin yapım tarihi ve kurucusu bilinmemektedir. Şeyh Davud Mescidi Vakfı'nın adı 16. yüzyıla ait kayıtlarda yer almıştır. Vakıf, 16. yüzyılda dükkân, ev ve bağ gibi taşınmaz mülklerden gelir elde etmiştir (Bizbirlik, 2002: 221-222). Şeyh Davud Mescidi, 19. yüzyılın ikinci yarısında Hevlani Mahallesi'nde bulunmaktaydı (Ayhan, 2022: 185). Bu ibadethane günümüzde Doğan Mahallesi'nde cami olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Şeyh Davud Mescidi Vakfı'nın 1888 yılındaki mülk varlığı 17 tarladan oluşmaktaydı (BOA, EV.d, No. 36067: 9).

2.8. Fahr Mescidi Vakfı

Fahr Mescidi Vakfı'nın 1888 yılındaki mülk varlığı dükkân ve tarlalardan oluşmaktaydı. Vakfın 3'ü tarla ve biri de dükkân olmak üzere toplamda 4 taşınmaz mülkü mevcuttu (BOA, EV.d, No. 36067: 10).

2.9. Babü'd-Darb Mescidi Vakfı

Babü'd-Darb Mescidi Vakfı incelenen dönemde Babü'd-Darb Mahallesi'nde yer almaktaydı. Vakfın 1888 yılındaki mülk varlığı tarlalardan oluşmaktaydı. Vakfa ait tarla sayısı 7 idi (BOA, EV.d, No. 36067: 10).

2.10. Pec Mescidi Vakfı

Pec Mescidi Vakfı incelenen dönemde Siirt merkez kazada Nazif Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Defterdeki bilgilere göre vakfın 1888 yılında yalnızca bir taşınmaz mülkü vardı. Bu taşınmaz mülk Buğday Pazarı Sokağı'nda yer alan 1 dükkân idi (BOA, EV.d, No. 36067: 11).

2.11. Köylerdeki Mescit Vakıfları

Defterde Siirt'e tabi Fersaf, Sineb, Tom, Civankan, Aynberan, Arbin ve Şemaşe köylerindeki mescit vakıflarının mülk varlığına ilişkin bilgiler verilmiştir. Köy mescitlerine ait vakıfların 1888 yılındaki mülk varlığı şu şekildeydi: Fersaf köyü mescidi 14 tarla; Sineb köyü mescidi 13 tarla, 1 bağ; Tom köyü mescidi 24 tarla, 1 han, 1 bağ, 1 harman; Civankan köyü mescidi 23 bağ, 8 tarla, 1 sulu tarla; Aynberan köyü mescidi 9 susuz tarla, 1 sulu tarla, 1 bağ; Arbin köyü mescidi 19 susuz tarla, 1 bağ; Şemaşe köyü mescidi 9 susuz tarla (BOA, EV.d, No. 36067: 12-14). Görüldüğü üzere Siirt'e bağlı köylerde bulunan mescit vakıflarının mülkleri genellikle tarlalardan oluşmaktaydı. Bunların büyük bir kısmı susuz tarla idi. Tarlaların dışında vakıfların bağ, han ve harman gibi mülkleri de bulunmaktaydı.

3. Medrese Vakıfları

İslâm eğitim sisteminin temel eğitim kurumu olan medreseler (İpşirli, 2003: 327) genel olarak sıbyan mektebinin üstünde eğitim ve öğretim yapan orta ve yüksek tahsil kurumlarıydı (Baltacı, 1977: 133). İslâm eğitim ve kültür hayatında mühim bir görev üstlenmiş olan medreselerin eğitiminin devam etmesinde vakıfların önemli bir payı bulunmaktaydı (Kazıcı, 2014: 180-182). Osmanlı Devleti'nde birçok medrese vakıf şeklinde kurulmuştur. Ayrıca medreselerin bünyesinde çalışan görevlilerin maaşları, talebelerin ihtiyaçları vs. tüm masrafları vakıflar tarafından karşılanmıştır (Yediyıldız, 2012: 480). İncelenen defterde Hacı Hüseyin Ağa ve Hacı Mahmud adında iki medrese vakfının bulunduğu tespit edilmiştir. Bu medrese vakıflarının 1888 yılındaki mülk varlığı ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.1. Hacı Hüseyin Ağa Medresesi Vakfı

Defterdeki bilgilere göre Siirt merkez kazada Kassar Mahallesi'nde bulunan bu vakfın çok sayıda mülkü vardı. Defterde bu mülklerin neler olduğu ve bunların nerelerde bulunduğu belirtilmiştir.

Bulunduğu Sokak/Yer	Mülkün Çeşidi	Bulunduğu Sokak/Yer	Mülkün Çeşidi
Yeni Hamam	1 hamam, 1 arsa	Mülk-i Serib	2 tarla, 2 bahçe
Hacı Halef	1 hamam	Re'sü'l-meydan	1 bahçe
Kazancılar	10 dükkân	Ceruni	1 bahçe
Tekyeciler (Tekkeçiler)	20 dükkân, 1 han, 1 arsa	Darkuzu	2 tarla
Bakkallar	8 dükkân	Bostan-ı Şeyh	1 tarla
Bedestan ²	50 dükkân	Aşağı Re'sü'n-nabuh	1 tarla
Arasa Çarşısı	4 dükkân, 2 بردفقار , 1 kahvehane	Şeyhü't-Tayyar	3 tarla
Köşker ³	1 بردفقار , 1 dükkân	Şeyh Hasan	9 tarla
Camcılar	7 dükkân, 1 fırın	Rabisi	10 tarla
Helvacılar	12 dükkân	Termil Pınarı	2 tarla

² Bedestan, değerli eşya ve mücevherlerin alınıp satıldığı çarşı anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2015: 87).

³ Farsça "keşfer" sözcüğünden gelmiş olan köşker kelimesi, ayakkabı yapan kimse anlamına gelmektedir. Köşkerin bir diğer anlamı da yemencidir (Kılıç Karatay, 2020: 190).

Çubukçular	10 dükkân	Sehric Hacı Hüseyin Ağa	1 tarla
Kuyumcular	4 dükkân	Kasr-ı Cûbez	9 tarla
Demirciler	4 dükkân	Gıncaci	5 tarla
Buğday Pazarı	4 dükkân, 1 arsa	Gırberaz	1 tarla
Kattanhane	2 dükkân	Veta Şeyh	7 tarla
Kuyumcular	Sülüs (1/3) dükkân	Şikeftâ Maran	5 tarla
Seddü'l-mercan	1 bahçe	Veta Garis	1 tarla
Burc	1 bahçe	Şemas Bahçesi	17 tarla

Tablo 3. Hacı Hüseyin Ağa Medresesi Vakfı'nın Mülk Varlığı (1888) **Kaynak:** (BOA, EV.d, No. 36067: 1-4).

Tablo 3'teki bilgilere bakıldığında 1888 yılında Hacı Hüseyin Ağa Medresesi Vakfı'na ait çok sayıda mülkün olduğu anlaşılmaktadır. Vakfa ait mülklerin büyük bir kısmını şehrin farklı sokaklarında bulunan dükkânlar oluşturmaktaydı. Vakfın farklı yerlerde olmak üzere toplamda 137 dükkânı mevcuttu. Bu dükkânlardan birinin sadece 1/3'ü vakfa aitti. Vakfın bir diğer önemli mülkü tarlalardı. Vakfa ait tarla sayısı 76 idi. Dükkân ve tarlaların dışında vakfın mülkleri arasında 6 bahçe, 3 arsa, 3 بروق, 2 hamam, 1 han, 1 fırın ve 1 kahvehane de yer almaktaydı. Vakfın 1888 yılında toplam 230 taşınmaz mülkü bulunmaktaydı.

3.2. Hacı Mahmud Medresesi Vakfı

Medrese, Siirt merkez kazada Nazif Mahallesi'nde yer almaktaydı. Medresenin incelenen dönemde çok sayıda mülkü bulunmaktaydı.

Bulunduğu Sokak/Yer	Mülkün Çeşidi	Bulunduğu Sokak/Yer	Mülkün Çeşidi
Hacı İsmail	1 hane	Kasaphane	12 dükkân
Seyyid Zeyto	1 hane	Bostan-ı Vezi	1 bağ
Şeyh Mahmud Mescidi	1 hane	Mülk-i Serîb	1 bahçe
Ahmed Misto	1 dükkân	Re'sü'l-meydan	1 bahçe
Hükûmet Konağı	1 arsa	Seybü'l-hamr	1 boyalık
Kazancılar	4 dükkân	Şeyhü'n-Neccar	1 bahçe
Tekkeçiler	1 fırın, 1 dükkân	Hemedami	1 boyalık
Bakkallar	1 han, 3 dükkân	Aşağı Re'sü'n-nabuh	1 boyalık
Arasa Çarşısı	1 dükkân	Şeyh Osman	2 boyalık
Köşkerler	2 dükkân	Şeyh Kasım Türbesi	1 boyalık
Helvacılar	3 dükkân	Kasr-ı Cüveyni	1 boyalık
Demirciler	1 dükkân	Şemas Bahçesi	1 boyalık
Buğday Pazarı	1 dükkân		

Tablo 4. Hacı Mahmud Medresesi Vakfı'nın Mülk Varlığı (1888) **Kaynak:** (BOA, EV.d, No. 36067: 6-7).

Tablo 4'e göre Hacı Mahmud Medresesi Vakfı'nın 1888 yılında dükkân, han, hane, fırın, arsa, bağ, bahçe ve boyalık gibi çok sayıda taşınmaz mülkü vardı. Vakfa ait mülk sayısı 47 idi. Bunların önemli bir kısmı dükkânlardan oluşmaktaydı. Vakfın 29 dükkânı bulunmaktaydı. Dükkânların yanı sıra vakfın mülkleri arasında 3 hane, 1 arsa, 1 fırın, 1 han, 1 bağ, 3 bahçe ve 8 boyalık yer almaktaydı.

4. Çeşme ve Kuyu Vakıfları

Çeşme kelimesi Farsça'da "göz" anlamına gelen "çeşm"den gelmektedir. Pınar, su çıkan kaynak ve gözlere çeşm denildiği için bunların akıtıldığı küçük yapılara çeşme adı verilmiştir (Eyice, 1993: 277). Canlıların, hayatlarını sürdürebilmeleri için vazgeçilmez bir unsur olan su, İslâm dünyası için önemli bir yer işgal etmiştir. Vakıflara bağlı su tesislerinin önemli bir kısmını çeşmeler oluştururdu. Çeşmelerin dışında su tesisleri arasında sebiller, kuyular (Kazıcı, 2014: 217-218) ve günümüzdeki barajların karşılığı olarak inşa edilen bentler de bulunmaktaydı (Kazancıoğlu, 2016: 86). Su ile ilgili kuruluşlardan biri de hamamlardı. Hamamlar genellikle vakıfların gelirleri arasında yer almıştır (Bayartan, 2008: 163). Vakıf yoluyla oluşan su hayratları, onlara gelir getiren vakıflar sayesinde ayakta kalabilmiştir (Güneri, 1971: 67). İncelenen defterde 3 çeşme ve 1 kuyu vakfı tespit edilmiştir. Aşağıda bu vakıfların 1888 yılındaki mülk varlığına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

4.1. Sur Çeşmesi Vakfı

Sur Çeşmesi Vakfı'nın adının 16. yüzyıla ait kayıtlarda geçmesi bu vakfın oldukça eski olduğunu göstermektedir. Vakfın, 16. yüzyılda dükkân, hane, bağ ve değirmen gibi gelir getiren taşınmaz mülkleri mevcuttu (Demlikoğlu, 2018a: 47; 2018b: 102). Sur Çeşmesi, incelenen dönemde Siirt sancak merkezinde yer almaktaydı. Çeşmenin suyu leziz ve soğuktu (BVS, 1310/1892: 233). Sur Mahallesi'nde bulunan Sur Çeşmesi Vakfı'nın 1888 yılında 16 taşınmaz mülkü bulunmaktaydı. Mülklerin büyük bir kısmı tarlalardan oluşmaktaydı. Vakfa ait tarla sayısı 12 idi. Tarlaların dışında vakfın Bakkallar Çarşısı Sokağı'nda yer alan 4 dükkânı vardı (BOA, EV.d, No. 36067: 9).

4.2. Ayn Salib Çeşmesi Vakfı

Ayn Salib Çeşmesi, incelenen dönemde Siirt sancak merkezinde yer almaktaydı. Çeşmenin suyu hazım sıkıntısına iyi gelmekteydi (BVS, 1310/1892: 233). 1888 yılında Ayn Salib Çeşmesi'ne ait vakfın 9'u dükkân, 5'i tarla, 3'ü boyalık ve biri de arsa olmak üzere toplamda 18 taşınmaz mülkü bulunmaktaydı (BOA, EV.d, No. 36067: 10).

4.3. Termil Çeşmesi Vakfı

1874 yılında Termil Çeşmesi Vakfı'na ait 3 susuz tarla bulunmaktaydı (Kucak, 2016: 22). 1888 yılında ise vakfın mülk varlığı 3 tarladan oluşmaktaydı (BOA, EV.d, No. 36067: 9).

4.4. Bi'rü'ş-Şeffah Vakfı

Bi'r kelimesi Arapça'da "kuyu" anlamına gelmektedir (Kayapınar, 2002: 510). Defterdeki bilgilere göre Bi'rü'ş-Şeffah adlı kuyu vakfının 1888 yılındaki mülk varlığı sadece 1 tarladan oluşmaktaydı (BOA, EV.d, No. 36067: 10).

5. Han Vakıfları

Şehirler arası ticaretin yapıldığı yerlerde insanların geçici olarak konakladığı yerlere han adı verilmiştir. Tüccarların uğrak yeri olan bu mekanlar, tüccar ve yolcular için konaklama ve eşyalarını koruma yeri idi (Günay, 2009: 71). İncelenen defterde Siirt sancağında bulunan Sebil Hanı'nın 1888 yılındaki mülk varlığına ilişkin bilgiler yer almıştır.

5.1. Sebil Hanı Vakfı

Sebil Hanı Vakfı, 1888 yılında dükkân, fırın ve tarla gibi taşınmaz mülklere sahipti. Vakfın toplam mülk varlığı 15'ti. Bu mülklerin büyük bir kısmı dükkânlardan oluşmaktaydı. Vakfa ait dükkân sayısı 10 idi. Dükkânların dışında vakfa ait 4 tarla ve 1 fırın bulunmaktaydı (BOA, EV.d, No. 36067: 10).

6. Diğer Vakıflar

Bu kısımda incelenen defterde hangi tür vakıf olduğu belirtilmeyen 6 vakfın mülk varlığına dair bilgiler ele alınmıştır.

6.1. Şeyh Halef Vakfı

Şeyh Halef, Siirt'in yetiştirdiği büyük evlialardan biridir. Doğumu ve ölümü ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Bağdat'tan Siirt'e gelen Şeyh Halef, uzun bir süre burada kalıp Allah yolunda hizmet vermiş ve Siirt'te vefat etmiştir (Çelik, 2012: 18). Şeyh Halef Vakfı incelenen dönemde Siirt merkez kazada yer almaktaydı (BOA, EV.d, No. 36067: 7).

Bulunduğu Sokak/Yer	Mülkün Çeşidi	Bulunduğu Sokak/Yer	Mülkün Çeşidi
Şeyh Halef	1 arsa	Mekleu'l-hil	1 tarla, 1 bağ
Şeyh Saad	1 arsa	Şeyhü't-Tayyar	2 tarla
Kazancılar	1 dükkân	Şeyh Hasan	7 tarla
Tekkeçiler	1 boyahane	Rabisi	5 tarla
Bakkallar	5 dükkân	Termil Pınarı	3 tarla
Arasa Çarşısı	4 dükkân	Cevbete Keylan	1 tarla
	9 dükkân	Kasr-ı Âkûr	7 tarla
Helvacılar	2 dükkân	Sehric Hacı Hüseyin Ağa	2 tarla
Kuyumcular	5 dükkân	Kasr-ı Cüveyni	3 tarla
Abacılar	1 dükkân	Gınaci	3 tarla
Kasaphane	1 dükkân	Veta Şeyh	1 tarla
Debbağlar	8 dükkân	Şeyh Osman	1 bağ, 1 boyalık
Er'ol	1 bahçe, 1 bağ	Burc	1 bağ
Sütud Mağarası	2 bağ, 2 boyalık	Ceruni	1 tarla
Mâ-i Beydak	3 bağ, 1 tarla	Köşkerler	1 dükkân

Tablo 5. Şeyh Halef Vakfı'nın Mülk Varlığı (1888) **Kaynak:** (BOA, EV.d, No. 36067: 7-8).

Tablo 5'e bakıldığında Şeyh Halef Vakfı'na ait çok sayıda mülkün bulunduğu anlaşılmaktadır. Vakfın 1888 yılındaki mülk sayısı 90 idi. Bunların büyük bir kısmı dükkân ve tarlalardan oluşmaktaydı. Nitekim vakfa ait 37 dükkân ve 37 tarla vardı. Bunların dışında vakfın taşınmaz mülkleri arasında 9 bağ, 3 boyalık, 2 arsa, 1 boyahane ve 1 bahçe bulunmaktaydı.

6.2. Şeyh Mahmud Birzukak Vakfı

Bu vakıf incelenen dönemde Birzukak Mahallesi'nde yer almaktaydı. 1888 yılında Şeyh Mahmud Birzukak Vakfı'nın şehrin farklı yerlerinde bulunan 14 taşınmaz mülkü bulunmaktaydı. Bunların büyük bir kısmı farklı mevkilerde bulunan tarlalardan oluşmaktaydı. Vakfın Şeyh Kasım'da 2, Mâ-i Beydak'ta 1, Şeyhü't-Tayyar'da 1, Rabisi'de 2, Kasr-ı Âkûr'da 1, Kasr-ı Cüveyni'de 1 ve Bostan-ı Şeyh'te de 1 olmak üzere toplamda 9 tarlası vardı. Tarlaların dışında vakfın 4 dükkânı ve 1 hanesi mevcuttu. Dükkânlardan 2'si Bakkallar Çarşısı Sokağı'nda, biri de Kuyumcular Sokağı'nda idi. Ayrıca Abacılar Sokağı'nda bulunan bir dükkânın yarısı vakfa aitti. Vakfa ait hane ise Şeyh Saad adlı mevkideydi (BOA, EV.d, No. 36067: 10).

6.3. Şeyh Muhammed El-Münkedir Vakfı

Şeyh Muhammed El-Münkedir Vakfı incelenen dönemde Re's Mahallesi'nde bulunmaktaydı. 1888 yılında vakfın mülk varlığı arasında tarla, dükkân, arsa ve boyalık gibi taşınmazlar yer almaktaydı. Vakıf mülklerinin önemli bir kısmı tarlalardan oluşmaktaydı. Vakfa ait tarla sayısı 8 idi. Bunlardan 5'i Darkuzu'da, biri Şeyhü't-Tayyar'da, biri Katırcı Hasan'da, biri de Ceruni adlı mevkideydi. Tarlaların dışında vakfın Abacı Çarşısı Sokağı'nda 1 dükkânı, Şeyhü't-Tayyar mevkisinde 1 arsası ve Musa Kahraman adlı mevkide de 1 boyalığı vardı (BOA, EV.d, No. 36067: 11).

6.4. Şeyh Hasan Vakfı

Defterdeki bilgilere göre bu vakıf Babü'd-Darb Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Şeyh Hasan Vakfı, defterdeki vakıflar içerisinde en az mülk varlığına sahip vakıflardan biriydi. Vakfın 1888 yılındaki mülk varlığı sadece 1 tarladan oluşmaktaydı (BOA, EV.d, No. 36067: 10).

6.5. Şeyh Ali Vakfı

Şeyh Ali Vakfı, Siirt'e tabi Fiskin köyünde yer almaktaydı. 1888 yılında vakfın mülk varlığı 32 tarladan oluşmaktaydı (BOA, EV.d, No. 36067: 14).

6.6. Hacı Bayezid Vakfı

Hacı Bayezid Vakfı, Siirt'e bağlı Halenze köyünde yer almaktaydı. 1888 yılında bu vakfa ait çok sayıda dükkân bulunmaktaydı. Vakfın Arasa Çarşısı Sokağı'nda 3, Helvacılar Sokağı'nda 6, Kasaphane Sokağı'nda 4, İplik Pazarı Sokağı'nda 8, Bedestan Sokağı'nda 1, Abacılar Sokağı'nda 1 ve Bakkallar Sokağı'nda da 1 olmak üzere toplamda 24 dükkânı vardı. Dükkânların dışında vakfın Er'ol adlı mevkide 1 bağ ve 1 boyalık mülkü mevcuttu. Hacı Bayezid Vakfı'nın 1888 yılındaki toplam mülk varlığı 26 idi (BOA, EV.d, No. 36067: 14).

Sonuç

Vakıf, Osmanlı Devleti'nde birçok alanda etkili olan bir müessese olmuştur. Devletin hemen her tarafında kurulan vakıflar sayesinde sağlık, sosyal, belediye, eğitim ve öğretim gibi birçok alandaki hizmetler yerine getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde vakıflar cami, mescit, medrese, han ve hamam gibi birçok yapının ayakta kalmasını sağlamıştır. Bu yapılara ait vakıfların faaliyetlerine devam edebilmesinde akar olarak adlandırılan dükkân, arsa, tarla, hane, bağ ve bahçe gibi mülkler önemli bir yere sahipti. Nitekim bu taşınmaz mülklerden elde edilen gelirler sayesinde vakıflar hem işleyişlerini sürdürmüş hem de hayır işlerini gerçekleştirmişlerdir.

1888 tarihli ve 36067 numaralı evkaf defterinin temel kaynak olarak ele alındığı bu çalışmada Siirt'teki vakıfların mülk varlığının nelerden oluştuğu açıklanmıştır. Defterde 33 vakfın yer aldığı belirlenmiştir. Bunlardan 3'ü cami, 17'si mescit, 2'si medrese, 3'ü çeşme, biri han, biri kuyu ve 6'sı da hangi tür olduğu belirtilmeyen vakıf idi. Bu vakıflar Siirt sancak merkezi ile merkez

kazaya bağlı köylerde yer almaktaydı. Defterden elde edilen veriler doğrultusunda bu vakıfların isimlerinin yanı sıra vakıflara ait mülkler ve mülklerin bulunduğu yerler tespit edilmiştir. Defterdeki 33 vakıf içerisinde en fazla mülk varlığı Hacı Hüseyin Ağa Medresesi Vakfı'na aitti. Bu vakfın 1888 yılında 230 taşınmaz mülkü mevcuttu. Vakfın mülk varlığı arasında 137 dükkân, 76 tarla, 6 bahçe, 3 arsa, 3 **بروی**, 2 hamam, 1 han, 1 fırın ve 1 kahvehane bulunmaktaydı. En az mülk varlığına sahip vakıflar ise Pec Mescidi, Bi'rü'ş-Şeffah ve Şeyh Hasan Vakıfları idi. Pec Mescidi Vakfı'nın 1 dükkânı, Bi'rü'ş-Şeffah Vakfı'nın 1 tarlası, Şeyh Hasan Vakfı'nın da 1 tarlası vardı.

İncelenen defterde Siirt'teki vakıflar için çeşitli mülklerin vakfedildiği tespit edilmiştir. Bunlar arasında dükkân, arsa, fırın, han, hamam, hane, kahvehane, boyahane, tarla, bağ, bahçe, boyalık, harman, bittim ve çalılık gibi çok sayıda taşınmaz mülk yer almaktaydı. Siirt'teki vakıflar için çok sayıda mülkün vakfedilmiş olması şehirde vakıf kültürünün yaygın ve gelişmiş olduğunu göstermektedir. Bu vakıf kültürü şehrin ekonomik ve sosyal hayatına da tesir etmekteydi. Nitekim vakıflara ait olan han ve dükkân gibi ticari yapılar şehrin ekonomisine katkıda bulunmaktaydı. Ayrıca taşınmaz mülklerden elde edilen gelir sayesinde cami, mescit, medrese ve hamam gibi yapılarda çok sayıda vakıf personeli istihdam edilmekte ve bu da şehir halkının hem ekonomik hem de sosyal yaşamına önemli bir katkı sağlamaktaydı.

Kaynakça

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Osmanlı Arşivi. *Evkaf Defterleri* [EV.d]. Defter No. 36067.

Salnâmeler

Devlet Salnâmeleri

1269/1853 Tarihli Devlet Salnâmesi.

1285/1868 Tarihli Devlet Salnâmesi.

1305/1888 Tarihli Devlet Salnâmesi.

1307/1890 Tarihli Devlet Salnâmesi.

Vilayet Salnâmeleri

1292/1875 Tarihli Diyarbekir Vilayet Salnâmesi.

1310/1892 Tarihli Bitlis Vilayet Salnâmesi.

Araştırma ve İncelemeler

Alkan, A. (2017). Siirt İlinin Nüfus Gelişimi, Yapısı ve Dağılışı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22 (37), 53-82. <https://doi.org/10.17295/ataunidcd.281773>.

Aslanapa, O. (1991). *Anadolu'da İlk Türk Mimarîsi: Başlangıcı ve Gelişmesi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Atalay, Ö. (1946). *Siirt Tarihi*. Çeltut Matbaası.

Ayhan, R. (2022). *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Siird (1847-1900)*. (1. Baskı). Gece Kitaplığı Yayınları.

Azimli, M. (2007). İlk Fethinden Osmanlı'ya Siirt'in Siyasi Tarihi. *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, İzmir, Türkiye.

- Baltacı, C. (1977). Medrese ve Elemanları. *Diyanet Dergisi*, 16 (3), 133-141.
- Bayartan, M. (2008). Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 10 (1), 157-175. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuoba/issue/1204/14168>.
- Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*. (1. Baskı). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Bizbirlik, A. (2002). *16. Yüzyıl Ortalarında Diyarbekir Beylerbeyliği'nde Vakıflar (972 Tahriri Işığında)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çadircı, M. (2013). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. (3. Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çelik, A. (2012). *Siirt ve Çevresindeki Ziyaret Yerleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Çelik, A. (2019). *Tanzimattan Cumhuriyete Siirt*. (1. Baskı). Emin Ofset Matbaacılık.
- Darkot, B. (1997). Siird. *İslâm Ansiklopedisi*. (C. 10, ss. 619-621). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Demlikoğlu, U. (2018a). 998 ve 1112 Numaralı Tapu Tahrir Defterlerine Göre Siirt Vakıfları (1526-1566). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (44), 40-61. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/39035/431589>.
- Demlikoğlu, U. (2018b). 1526 Tarihli Tahrir Defterine Göre Siirt Vakıfları. *Asia Minor Studies*, 6 (12), 91-105. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asm/issue/38814/412663>.
- Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (31. Baskı). Aydın Kitabevi Yayınları.
- Eyice, S. (1993). Çeşme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. 8, ss. 277-287). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Günay, H. M. (2012). Vakıf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. 42, ss. 475-479). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Günay, R. (2009). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (Ahkâm-Şikâyet Kayıtlarına Göre)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Güneri, H. (1971). Vakıf Suları ve Su Vakıfları. *Vakıflar Dergisi*, (9), 67-79.
- İpşirli, M. (2003). Medrese (Osmanlı Dönemi). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. 28, ss. 327-333). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karal, E. Z. (2011). *Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri 1861-1876*. (7. Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Kılıç Karatay, S. (2020). Kilis İli Yemeni Sanatı. *Sanat Dergisi*, (35), 189-196.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd/issue/53335/642114>.
- Kayapınar, H. (2002). Kuyular. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. 26, ss. 510-513).
Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kazancıoğlu, H. (2016). Cevri Usta'ya Ait Bir Vakfiye. *Vakıflar Dergisi*, (46), 83-96.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/vakiflar/issue/27242/286408>.
- Kazıcı, Z. (2014). *Osmanlı'da Vakıf Medeniyeti*. Kayıhan Yayınları.
- Kucak, Ö. (2016). XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (6-7), 13-26.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbid/issue/26950/285061>.
- Ortaylı, İ. (2018). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. (3. Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özcan, G. (2017). *Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar*. (1. Baskı). Yeditepe Yayınevi.
- Özgen, N. ve Karadoğan, S. (2009). Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 61-81.
- Öztürk, N. (1983). *Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*. (1. Baskı). Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. (3. Baskı). Yargı Yayınevi.
- Paydaş, K. (2007). Selçuklular Döneminden Safeviler'e Ortaçağ'da Siirt. *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, İzmir, Türkiye.
- Polat, E. (2006). *H. 1310 (M. 1892) ve H. 1316.1317.1318 (M. 1898.1899.1900) Tarihli Bitlis Vilâyeti Sâlnâmelerinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Seçkin, B. S. (2006). *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*. (2. Baskı). İstanbul Siirtliler Derneği Yayıncılık.
- Tuncel, M. (1992). Bitlis. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. 6, ss. 225-228). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tuncel, M. (2009). Siirt. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. 37, ss. 173-175). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uluçam, A. (2012). Siirt Ulucamii. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. 42, ss. 113-114). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yediyıldız, B. (2012). Vakıf (Tarih). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. 42, ss. 479-486). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yılmazçelik, İ. (2014). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*. (2. Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ek

The image shows an open manuscript with handwritten text in Ottoman Turkish. The right page contains a table with the following columns: 'Mevkufat' (Mevkufat), 'Mevkufatın Adı' (Mevkufatın Adı), 'Mevkufatın Mikdarı' (Mevkufatın Mikdarı), and 'Mevkufatın Sahibi' (Mevkufatın Sahibi). The text is written in a cursive script. The left page is mostly blank with some faint markings. The manuscript is numbered 36067 in the top right corner.

Mevkufat	Mevkufatın Adı	Mevkufatın Mikdarı	Mevkufatın Sahibi
1	...	...	...
2	...	...	...
3	...	...	...
4	...	...	...
5	...	...	...
6	...	...	...
7	...	...	...
8	...	...	...
9	...	...	...
10	...	...	...
11	...	...	...
12	...	...	...
13	...	...	...
14	...	...	...
15	...	...	...
16	...	...	...
17	...	...	...
18	...	...	...
19	...	...	...
20	...	...	...
21	...	...	...
22	...	...	...
23	...	...	...
24	...	...	...
25	...	...	...
26	...	...	...
27	...	...	...
28	...	...	...
29	...	...	...
30	...	...	...
31	...	...	...
32	...	...	...
33	...	...	...
34	...	...	...
35	...	...	...
36	...	...	...
37	...	...	...
38	...	...	...
39	...	...	...
40	...	...	...
41	...	...	...
42	...	...	...
43	...	...	...
44	...	...	...
45	...	...	...
46	...	...	...
47	...	...	...
48	...	...	...
49	...	...	...
50	...	...	...
51	...	...	...
52	...	...	...
53	...	...	...
54	...	...	...
55	...	...	...
56	...	...	...
57	...	...	...
58	...	...	...
59	...	...	...
60	...	...	...
61	...	...	...
62	...	...	...
63	...	...	...
64	...	...	...
65	...	...	...
66	...	...	...
67	...	...	...
68	...	...	...
69	...	...	...
70	...	...	...
71	...	...	...
72	...	...	...
73	...	...	...
74	...	...	...
75	...	...	...
76	...	...	...
77	...	...	...
78	...	...	...
79	...	...	...
80	...	...	...
81	...	...	...
82	...	...	...
83	...	...	...
84	...	...	...
85	...	...	...
86	...	...	...
87	...	...	...
88	...	...	...
89	...	...	...
90	...	...	...
91	...	...	...
92	...	...	...
93	...	...	...
94	...	...	...
95	...	...	...
96	...	...	...
97	...	...	...
98	...	...	...
99	...	...	...
100	...	...	...

Ek 1. 36067 Numaralı Evkaf Defterinin İlk Sayfasına Ait Belge

Kaynak: (BOA, EV.d, No. 36067).